

**Каденюк О.С. Алещенко М.І Нестеренко В.А. Михайлик А.О.
Жезицький В.Й. Скрипник А.Ю. Завадська І.М.**

**ПОДІЛЬСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ:
ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ
*ДОКУМЕНТИ***

2009 р.

ББК

УДК:378.4(477.43(44):930.24(09)

Каденюк О.С. Алещенко М.І Нестеренко В.А. Михайлик А.О.
Жезицький В.Й. Скрипник А.Ю. Завадська І.М.

За редакцією доктора історичних наук, професора Каденюка О.С.

Друкується за ухвалою Вченої Ради

Подільського державного аграрно-технічного університету
та Центру дослідження історії Поділля при Кам'янець-Подільському
національному університеті ім. І.Огієнка

Рецензенти: Бахмат М.І., доктор сільськогосподарських наук, професор
Баженов Л.В., доктор історичних наук, професор

В даному, науково-документальному збірнику, присвяченому 90-річчю заснування Подільського державного аграрно-технічного університету, на основі широкого кола джерел висвітлені передумови та витоки сільськогосподарської освіти на Поділлі, також показано становлення та діяльність вищого навчального і наукового сільськогосподарського закладу періоду революції 1917-1920 рр., радянської доби та сьогодення.

Цей збірник може прислужися кожному, хто прагне пізнати витоки і суть діяльності закладів аграрної освіти в історії нашого народу.

ЗМІСТ

Переднє слово

I. Витоки аграрної освіти та науки на Поділлі

II. Сільськогосподарський факультет при Державному Українському університеті в Кам'янці на Поділлі

III. Сільськогосподарський інститут

IV. Подільська державна аграрно-технічна академія

V. Подільський державний аграрно-технічний університет

VI. Документи

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Науково-документальне видання, пропоноване широкому загалові, висвітлює передумови та витоки сільськогосподарської освіти на Поділлі. На основі архівних матеріалів, фотодокументів, свідчень сучасників автори показали становлення, розвиток, основні напрямки діяльності першого у краї вищого аграрного навчального закладу, який став осередком галузевої науки та освіти.

Заклад сьогодні відзначає 90-річчя свого заснування і цілком закономірним є бажання його науковців відзначити цю подію таким науково-популярним виданням. Хронологія подій з життя освітньої інституції втілює тернистий шлях утвердження ПДАТУ своєї значущості, популярності серед студентської молоді, наукової потужності, що дає йому можливість посідати гідне місце серед закладів такого типу в Україні та за кордоном. Хронологічний виклад історичного шляху сприяє також логічному розумінню змісту, вірній оцінці та адекватному аналізу зазначених фактів, а його деталізація – свідчення насиченого, яскравого, багатого на традиції життя колективу цього храму науки.

Структура праці віддзеркалює основні етапи історії Подільського державного аграрно-технічного університету. У першому розділі відображено витоки аграрної освіти й науки на Поділлі. Вказується на закономірність виникнення закладу: наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття на разі постала потреба новітнього підходу до аграрного господарювання, а відтак – підготовки спеціалістів для села. З ініціативи ректора КПДУУ, професора І. Огієнка Радою Народних Міністрів УНР було ухвалено „Закон про відкриття з 1-го квітня 1919 р. сільськогосподарського факультету при КПДУУ”, а 12 квітня 1919 року Директорія УНР схвалила закон про створення сільськогосподарського факультету при Кам’янець-Подільському Державному Українському університеті і саме з цієї дати починає свій відлік історія сьогоденішнього ПДАТУ.

Наступний етап в розвитку – статус Кам’янець-Подільського сільськогосподарського інституту, який тривав 41 рік. Це час зростання наукового, матеріально-технічного, педагогічно-методичного потенціалу вузу, впродовж якого

його професорсько-викладацький склад поповнили кваліфіковані, досвідчені фахівці з вченими ступенями на науковими званнями, зросла кількість студентської молоді, яка прагнула здобути вищу освіту агротехнічного спрямування. Автори представили різноманітні аспекти життя інституту, такі як функціонування наукової бібліотеки, організація учбово-дослідного господарства, відкриття аспірантури, робота спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських дисертацій, проведення наукових конференцій, будівництво навчальних корпусів та гуртожитків, створення музею, видання газети, спортивне життя, художня самодіяльність тощо.

Надання інституту статусу Подільської державної аграрно-технічної академії започаткувало нову сторінку історії. Вона позначена такими подіями, як створення лабораторії польових культур, приєднання Кам'янець-Подільського радгоспу-технікуму, закладення навчально-наукового саду, створення науково-дослідного інституту круп'яних культур, школи фермерів та інституту післядипломної освіти, реконструкція їдальні, визнання Президією ВАК Збірника наукових праць ПДАТУ фаховим науковим виданням, відкриття нових спеціальностей, реорганізація факультетів.

Подільський державний аграрно-технічний університет – саме таку назву згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 липня 2004 року має цей потужний вищий навчальний заклад, добре знаний своєю славною історією та вагомими здобутками в нашій країні та за її межами.

Історичний нарис „Подільський державний аграрно-технічний університет: хронологія подій, документи”, створений авторським колективом за загальною редакцією проф. О.С.Каденюка популяризує історичний шлях та навчально-наукові здобутки одного з давніших вищих навчальних закладів Поділля, сприяє національно-патріотичному вихованню учнівської та студентської молоді, утверджує незаперечну цінність вищої освіти в сучасному світі.

Витоки аграрної освіти та науки на Поділлі.

Наприкінці XIX початку XX століття в Російській імперії розширюється мережа сільськогосподарських навчальних закладів. У 1883 р. було видано Положення про сільськогосподарські школи [1, с.12]. Потреба в подібних навчальних закладах стала необхідна з причин незадоволення потребам нового часу і швидкого застосування новітніх підходів у господарюванні. Спеціальна школа є одним з факторів в прогресі сільського господарства, яке може вдосконалюватися лише при наявності певних соціальних та економічних умов, що відбуваються в суспільстві. Тому в Положенні про сільськогосподарську освіту від 26 травня 1904 р. визначені сільськогосподарські навчальні заклади, які мали триступеневу підготовку спеціалістів для села: нижчі, середні та вищі [2, с. 221].

Нижчі навчальні заклади поділялися на нижчі сільськогосподарські училища, нижчі школи першого і другого розрядів та практичні сільськогосподарські школи. Нижчі сільськогосподарські училища мали на меті підготовку до практичної сільськогосподарської діяльності. В нижчих школах підготовка відбувалась переважно шляхом ведення практичних занять досвідченими спеціалістами сільського господарства.

Практичні школи готували умілих техніків – робітників з різних галузей сільського господарства. Це були головним чином овочівники, тваринники, садівники, виноградарі та ін. В таких школах термін навчання визначався згідно обраної спеціальності від одного до трьох років. Для вступу до них претендент повинен був володіти лише основами граматики, але і це було не головним. Важливим чинником в оволодінні сільськогосподарських знань було їх застосування в господарській діяльності, а це залежало від форм землеволодіння та землекористування.

Найменша кількість надільної землі на душу селянського населення чоловічої статі припадала на три українські губернії: Київську, Подільську і Полтавську. Величина наділу в цих регіонах коливалась від 1,7 до 1,9 дес. [3, с.47].

За щільністю населення Подільська губернія посідала в Російській імперії друге місце після Московської (остання лідирувала, насамперед, завдяки самій столиці – місту Москві). Враховуючи велику щільність населення Поділля, можна говорити про так зване аграрне перенаселення краю, яке, втім, було характерним і для всієї Правобережної України в кінці XIX - на початку XX ст.. Це, безумовно, призводило до пролетаризації селянства та мобілізації земельної власності в руках тих, хто може організувати її використання з максимальним ефектом. За таких умов єдиним можливим напрямком розвитку сільського господарства є його інтенсифікація, оскільки в регіоні екстенсивні методи господарювання практично повністю вичерпали себе ще на початку XIX ст.

В той час, як невеликі господарства сіяли, в основному, з року в рік зернові, виснажуючи ґрунт і знижуючи його родючість, то в міцних, великих господарствах все більшу площу займали посіви трав як для поліпшення структури ґрунту, так і для забезпечення худоби кормами. Торкнулися зміни і структури рільництва. У 1914 р., наприклад, 64 відсотки господарств Подільської губ. застосовували трипілля і 36 відсотків – інші форми обробки ґрунту [4, с. 15].

За таких умов середній валовий збір жита з 1 десятини у 1908-1914 роках становив у Подільській губернії 95 пудів, пшениці – 97 (у Київській – 94 та 100 пудів відповідно та 97 і 95 пудів – у Волинській) [5, с.98]. Таким досить високим як на той час врожаям сприяло і більш широке використання добрив: фосфоритної муки, томасшлаків, натрієвої селітри тощо. Звичайно, більше добрив застосовували міцні, заможні господарства. На Поділлі у 1913 році в господарствах розміром до 3 десятин на 1 дес. ріллі їх припадало 0,03 пуда, а у великих економіях (понад 25 десятин) – 0,54 пуда [6, с. 15].

Тому на початку XX століття на Поділлі широкого розвитку набула земська агрономія [7, с.221], яка була в змозі забезпечити наукову базу інтенсивними технологіями у сільському господарстві.

Земські агрономи пропагували поліпшення ведення господарства не лише популярними лекціями, а й наочно – показовими заходами. Агрономи проводили в господарствах дослідження з мінеральними добривами та показували ефективність цих

добрив. Певна увага надавалась удосконаленню землеробних знарядь, але це відбувалось в основному в приватних маєтках. Удобрення полів проводилось переважно органікою, фосфоритами і вапном, а селяни удобрювали свої землі органікою частково і в невеликій кількості.

Як засвідчує газета «Обзор Подольской губернии за 1908 год» в поміщицьких маєтках проводились досліди з «американським паром», що також давало непоганий врожай [8, с.3-4].

Добре була розроблена методика сільськогосподарських змагань (конкурсів), та районних сільськогосподарських виставок, які проводило Подільське товариство сільського господарства і сільськогосподарської промисловості. Дане товариство було організовано в 1898 році [9,с.116-118]. Товариство мало свій часопис «Справочный листок Подольского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности». Редакція цього журналу тісно співпрацювала з Подільською земською управою, зокрема, з сільськогосподарським відділом, про що свідчить зміст видань земської управи «Экономическая жизнь Подолии», «Кооперативный листок земского управления Подольской губернии» та ін.

Передові аграрні технічні новинки широко рекламувалися в періодичній літературі, яка торкалась економічних питань. Велика кількість подібної реклами була вміщена, зокрема, у кожному номері „Економічного листка” – друкованого органу Подільського губернського земства, щонедільній газеті „Киевский отклик” - виданні Київського губернського земства, журналі „Наша кооперація” та інших часописах. Досить якісна, як на той час, реклама вже сама по собі була ознакою стрімкого розвитку ринкових відносин.

В цих спеціалізованих виданнях публікувалися матеріали про організацію сільськогосподарських ярмарок, про життя різних Подільських сільськогосподарських товариств: Союзу скотозаводчиків, відділу садівництва й ін.

Прикладом впливу нових економічних реалій другої половини XIX ст. на сільське господарство краю була діяльність Агрономічної Ради при Губернській землевпорядній комісії та повітових Рад на місцях. Ця інституція була створена в

1909 р. за ініціативою Головного управління землеустрою і землеробства на кошти, надані частково державою, а частково земським Управлінням. Головним завданням у роботі Агрономічної Ради була допомога власникам одноосібних господарств у раціональному господарюванні та розповсюдженню сільськогосподарських знань шляхом проведення читань і співбесід, організації бібліотек, поширенню науково-популярної літератури з аграрних питань, організація різного роду виставок.

Восени 1911 р. було досягнуто домовленості зо всіма повітовими земствами Подільської губернії щодо питання про передачу в розпорядження названої Ради організацію агрономічної допомоги населенню краю [10, с.1].

Зокрема велика увага приділялись інформації про різноманітні сільськогосподарські виставки та ярмарки. В червні 1914 р. в м. Ярмолинці відбулась сільськогосподарська ярмарка в якій приймали участь купці і селяни з Варшави, Одеси, Бердичева, Бессарабії та Поділля [11, с.54-55]. Досить показовою є інформація про правильну обробку землі «Земля дает миллионы – правильная обработка и удобрение земли приносит хозяину большие урожаи» [12, с.72].

Враховуючи те, що в Подільській губернії проживали і поляки, в 1909 р. у Вінниці видається довідкове видання Подільського товариства сільських господарів, яке було дозволено владою 12 травня 1909 року [13, арк.297], членами товариства були поляки-поміщики [14, арк.316]. Листок розсилався виключно членам товариства.

Товариство організовувало практичні сільськогосподарські курси для населення, воно було одним з перших товариств по розповсюдженню сільськогосподарських знань серед селян Подолії [15, арк.302-304].

Таким чином сільськогосподарські знання серед селян розповсюджувалися двома шляхами: через інструкторів Подільської земської управи, відділу сільського господарства та через сільськогосподарські школи.

Інструктору (земському агроному, роз'їзтному садівнику, виноградарю і ін.) доводилось обслуговувати великий район, переїжджаючи з місця на місце і надаючи поради окремим селянам, що не давало можливості достатньо ознайомитися з місцевими особливостями господарського життя, і відповідно вплинути на його

зміни. Поради фахівця носили суто формальний характер, все зводилось до пропаганди тих чи інших сільськогосподарських знань.

На 1911 р. агрономічний персонал складався з губернського агронома, його помічника, 13 агрономів повітових, спеціаліста з виноградарства і виноробства, інструктора з садівництва і огородництва, і 18 агрономічних старост. Серед персоналу було 3 особи з вищою освітою, 10 – середньою і 19 – з початковою. Грошове утримання одного агронома становило досить значну суму – 1900 руб. на рік.

Стараннями названої установи на території губернії було засновано 179 показових полів і 206 ділянок. Найбільша кількість з них припадала на Балтський та Вінницький повіти. Показово, що за своєю площею (від 4 до 6 десятин) показові поля наближалися до середніх селянських ділянок одноосібників краю. Деякі з них закладалися безпосередньо на землях селян-власників, другі – на землях, відведених для показових цілей з ліквідованих маєтків Селянського банку, а також таких, що належали приватним власникам і школам. У 1911 р. було організовано відвідання групою селян показового поля в Ольгопільському повіті.

Сільськогосподарська школа була складним і дорогим знаряддям розповсюдження знань, і слугувала, в основному інтересам великого господарства. Сприяти покращенню та розвитку селянського господарства їй також було досить складно. В своїй більшості сільськогосподарські школи готували спеціалістів переважно для великих господарств, а такими були поміщицькі землеволодіння.

Досить важливу роль в аграрному виробництві Поділля відіграло промислове садівництво. Ця галузь завдяки високій товарності вирощуваних продуктів була прикладом активного проникнення ринкових відносин у сільськогосподарське виробництво. Особливістю садівництва на Поділлі було те, що ця форма господарювання стосувалась в переважній більшості тільки поміщицьких маєтків. Селянству з постійним дробленням земельних наділів в наслідок сімейних розділів було економічно не вигідно займатися садівництвом. Тому, що продуктивність садівництва можлива лише при наявності 0,5 десятини на душу населення. Не зважаючи на це, в другій половині XIX ст. на Поділля з Москви і

Петербургу прибували купці або їх прикажчики, котрі закупували фрукти, частина яких продавалася у сухому вигляді, що свідчило про їх високу конкурентноздатність на ринках Російської імперії. Лише з Ушицького повіту Подільської губернії у 80-х роках щорічно вивозилось близько 300 тис. пудів чорносливу, а загальна площа садів Поділля на середину 90-х років становила майже 40 тис. десятин, де вирощувалось 3 млн. пудів плодів [16, с. 145]. На початку ХХ ст. за кількістю вивезених за її межі яблук (у середньому 380 тис. пудів за рік) Подільська губ. поступалась лише Таврійській [17, с.47]. До повітів, де садівництво було розвинуте найкраще, належали Кам'янецький, Ушицький, Могилівський, Ямпільський, Літинський і Ольгопільський. Зокрема в Ольгопільському повіті, в містечку Кам'янка було створено перший виноградник. Засновником його був П.Х. Вітгенштейн (1768-1842). По смерті М.І. Кутузова фельдмаршала П.Х. Вітгенштейна Російський імператор Олександр І призначив головнокомандуючим російськими і пруськими військами під час війни з Наполеоном І. У 1829 р. Вітгенштейн вийшов у відставку і посилювався в м. Кам'янка Подільської губернії [18, с.121]. Як вважає дослідник садівництва А. Шміт, кам'янські виноградники Вітгенштейна були одними з найкращих у Південно-західному краї. Лози кам'янського маєтку послужили джерелом для наповнення інших виноградників не тільки в губернії [18, с.40]. Це сприяло розповсюдженню знань населення Поділля в галузі виноградарства та виноробства.

Інша галузь сільського господарства Подільської губ., яка набула значного розвитку після реформи 1861 р. і яка разом із хліборобством займала провідне місце в економіці регіону – вирощування і переробка цукрового буряку. Важливість цих двох культур у сільськогосподарському виробництві як Поділля, так і Правобережної України загалом, дозволила відомому досліднику А.І. Ярошевичу назвати Правобережну Україну буряківничо-пшеничним виробничим середовищем [19, с.4]. Запровадження в сівозміну такого коренеплоду нерозривно пов'язане з переходом до досконалішої системи рільництва з поліпшенням обробки землі й годівлі худоби. Постійно існуючий попит на цукрові буряки позитивно впливав на розвиток як місцевої промисловості, так й сільського господарства. „Обробіток

грунту під буряки – взагалі досить складний і важкий, доведений у нас у багатьох бурякових господарствах до високого ступеня досконалості, особливо ж у південно-західних (у т. ч. Подільській) губерніях. Для обробітку застосовують у різних місцевостях різні, більш-менш досконалі знаряддя і плуги; а в окремих випадках вдаються навіть до парової оранки”, - зазначав один з російських істориків-економістів початку ХХ ст. [20, с.6].

Певною мірою розвиток ринку та товарно-грошових відносин торкнувся і такої аграрної галузі, як тваринництво. Маючи міцну кормову базу і обширні пасовища, поміщики Поділля часто скуповували на ярмарках велику рогату худобу для того, щоб після випасу і відгодівлі продати її восени чи взимку з метою отримання прибутку [21, арк.5]. Чимало великої рогатої худоби відправлялось у Волинську губ. Частина збувалась у Петербург і Москву [22, арк.83,89]. Не зважаючи на це, тваринництво у поміщицьких маєтках Поділля в першій половині ХІХ ст. перебувало на досить низькому рівні. Однією з головних причин такого стану був швидкий розвиток зернового господарства, яке більше відповідало загальному низькому рівневі техніки і аграрної культури в цілому і могло забезпечити збільшення прибутків шляхом простого розширення орних земель.

На початку ХХ століття, особливо після реформи 9 листопада 1906 року, так званої «Столипінської аграрної реформи», актуальним стало питання про необхідність покращення селянського господарства – «...особливо було б подумати над тим, як прийти на допомогу селянам в справі підняття і покращення сільськогосподарської культури» [23,с.1].

В діяльності Подільського товариства сільського господарства і сільськогосподарської промисловості були спроби по організації не тільки розповсюдження сільськогосподарських знань, а й створення умов по навчанню дорослого і підростаючого покоління села, в розумному та раціональному застосуванні своїх сил та ресурсів в діяльності свого господарства.

Прагнучи якнайширше залучити інтенсивні методи господарювання в аграрну сферу економіки краю, ще в 1902 році Подільським товариством сільського господарства та сільськогосподарської промисловості було відкрито Відділення

рослинництва, а у 1907 р. розпочало діяльність Довідкове інформаційне бюро. У коло обов'язків останнього входила розробка конкретних рекомендацій і порад щодо загальної організації та діяльності аграрних господарств, удобрення ґрунту, боротьби проти шкідників та хвороб рослин.

Це повинно було відбуватися через впровадження агрономічних пунктів на селі, керувати якими могли ті, хто був професійно підготовленим і знав специфіку певного сільськогосподарського району. Така особа і повинна була б бути «провідником сільськогосподарських знань у все селянське середовище» [24,с.2].

Зокрема планувалося, що такий фахівець взимку проводить заняття по сільському господарству підлітків, які проходили курс навчання в народній школі. Для дорослого населення передбачалися як систематичні так і тематичні заняття з різних видів господарської діяльності.

Як зазначав один з прихильників такої ідеї «на здійснення таких пропозицій, хоча б в скромних розмірах, зустрічає перепони в відсутності необхідних матеріальних можливостей і в безграмотності значної кількості населення» [25, с.4].

Якщо враховувати такий стан речей, то в першу чергу необхідно було звернути увагу на загальноосвітні заходи серед селян, а наступний крок - це безпосередньо робота по впровадженню спеціальних знань сільськогосподарської галузі.

Про зрушення в розвитку продуктивних сил сільського господарства регіону свідчить досить широке використання сільськогосподарських машин і вдосконалених знарядь праці. Характерно, що під впливом ринкових умов, сільськогосподарська техніка все більше проникала в селянське господарство. За даними В.В.Нечитайла, на початку ХХ ст. поліпшені знаряддя праці у селянських господарствах Подільської губ. становили понад 20 відсотків загальної їх кількості [26, с.214].

За умов активного розвитку ринкових відносин кінця ХІХ – початку ХХ ст. частину питань, пов'язаних із захистом економічних інтересів переважаючої більшості населення, особливо малозабезпеченої частини, від подальшої концентрації та монополізації ринку великим капіталом вирішував кооперативний рух. Саме він став могутнім чинником втягнення у товарно-грошові відносини

широких верств населення, що сприяло конкуренції, розвитку малого та середнього бізнесу. Однією з особливостей розвитку торгівлі в Російській імперії була велика кількість торгівельних посередників. Було це характерно і для Подільської губ., де торгове посередництво набуло широкого розмаху. Можливо, через це на початку ХХ ст. за чисельністю споживчих об'єднань, кількістю їх членів та питомою вагою населення, охопленого кооперацією, саме Правобережна Україна займала перше місце в імперії [27, с.100]. Особливо зросла кількість подібних організацій після 1905 р. За цим показником Київська та Подільська губернії займали, відповідно, перше та друге місце в Росії. Слід зазначити, що за темпами кількісного росту мережі кооперативних установ Подільська губ. навіть випереджала Київську [28, с.151].

На території Подільського краю передумови розвитку ринкових відносин були закладені ще у дореформений період. Однак, у регіоні цей процес мав цілий ряд особливостей. Завдяки сприятливим географічним і кліматичним умовам ще протягом першої половини ХІХ ст. Поділля формується як район виробництва товарного хліба, а починаючи з 40-50-х рр. ХІХ ст. – цукрових буряків. Незважаючи на значне зростання посіву зернових культур, урожайність на селянських полях Поділля залишалась низькою. Зберігалась значна залежність землеробства від природних факторів, що за умови переважання зернового напрямку сільського господарства краю значно підвищувало економічний ризик неврожаїв. Підвищити врожайність можна було завдяки впровадженню інтенсивних методів господарювання, так необхідних за умов ринкової економіки. В свою чергу, їх розвиток можливий лише за умови існування високого рівня аграрної культури в сільському господарстві, що ґрунтується на наукових методах ведення рільництва і тваринництва. Використання сучасних для того часу шляхів збільшення врожайності польових культур, покращення стада тварин якнайширшими колом аграрних виробників, у тому числі й численними порівняно дрібними селянськими господарствами, було надійною запорукою ефективного/прибуткового господарювання в умовах конкуренції, притаманної ринковим відносинам. Тому в названий час на Поділлі особливо гостро повстало питання розвитку

сілськогосподарської науки та освіти, її проникнення в усі соціальні верстви та групи оскільки від його вирішення значною мірою залежало економічна та соціальна стабільність в значному українському регіоні.

Приклад сільського господарства Поділля другої половини XIX – на початку XX ст. демонструє переважання саме інтенсивних методів господарювання, під якими ми розуміємо порівняно більші витрати капіталу на одиницю площі земельної ділянки. За умов ринку, коли на рахунок кожна копійка, таке інвестування коштів у аграрне виробництво можливе лише при умові гарантії повернення їх та отримання прибутку. В умовах формування індустріального суспільства єдиною відповіддю на такі виклики часу мало стати створення регіонального осередку наукових досліджень в сільському господарстві, необхідність появи якого була продиктована всім соціально-економічним та культурним розвитком подільського краю протягом XIX – початку XX ст.

Таким чином, в умовах швидкого розвитку капіталізму та розбудови індустріального суспільства одним з найбільш ефективних шляхів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва є його наукова організація. В свою чергу вона не можлива без створення відповідної освітньої та методологічної бази на регіональному рівні. Не випадково на території густонаселеного Поділля, де екстенсивне аграрне господарство себе вичерпало ще на початку XIX ст., в період національно-демократичної революції розпочав свою діяльність Український Університет, одним з факультетів якого став сільськогосподарський.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ПРИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

1919 р., 12 квітня - Директорія УНР схвалила закон про створення сільськогосподарського факультету при Кам'янець-Подільському Державному Українському університеті, напередодні, за ініціативою ректора КПДУУ професора І.Огієнка Рада Народних Міністрів УНР, яка засідала в той час у Галичині під головуванням І.Фещенка-Чопівського, ухвалила «Закон про відкриття з 1-го квітня 1919 р. сільськогосподарського факультеті при КПДУУ».

1919 р., літо – під керівництвом ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету, професора І.Огієнка проходила практична робота по створенню сільськогосподарського факультету при університеті. Факультету було виділено 2 будинки: по вул. Лагерній, 23 (будівля колишньої двокласної єпархіальної школи) і по вул. Високій, 3.

1919 р., 16 липня – перше засідання Ради сільськогосподарського факультету, на якому ректор Кам'янець-Подільського Державного українського університету І.Огієнко повідомив про заснування факультету і завдання, які йому потрібно розв'язувати.

1919 р., літо – розпочали працювати кабінети хімії, сільськогосподарської механіки, ентомології сільськогосподарського факультету.

1919 р., 28 липня – ректор КПДУУ І.Огієнко вдруге головував на засіданні сільськогосподарського факультету, на якому обговорювали шляхи організації його праці.

1919 р., 6 серпня – першим деканом сільськогосподарського факультету та головою Ради факультету одногосно призначено приват-доцента С. Бачинського. Працював на цій посаді до 3 липня 1920 р.

1919 р., 10 жовтня - на сільськогосподарському факультеті університету розпочались заняття.

1919 р., 22 жовтня – урочисте відкриття сільськогосподарського факультету, на якому виступив голова тодішнього уряду УНР І.Мазепа та декан факультету С.Бачинський із доповіддю «Розвиток і сучасний стан агрономічних наук».

1919 р., осінь – створено кабінети приватного тваринництва, фізіології худоби, земельної справи сільськогосподарського інституту.

1919-1920 р.р. – академічний персонал сільськогосподарського факультету спочатку налічував п'ять викладачів: декан С.В. Бачинський, екстраординарний професор М.Т. Геращенко, приват-доценти Б.О Крижанівський, Є.П. Архипенко, О.М. Бачинський.

1919-1920 р.р.– в першому навчальному році на сільськогосподарському факультеті навчалось 235 чоловік, але заняття відвідувало тільки 100 студентів.

1919-1920 р.р. – у студентській літографії вийшли друком 25 курсів лекцій і посібників викладачів сільськогосподарського факультету. Свої лекції видали приват-доцент С.Бачинський, екстраординарний професор А.Малиновський, приват-доцент Н.Гаморак та інші.

1919 р., 1 листопада – у Кам'янці-Подільському розпочав функціонувати Український народний університет. У його відкритті взяли участь голова ради

лекторів В.Чехівський, міністр народної освіти УНР П.Холодний, декан сільськогосподарського факультету КПДУУ С.Бачинський.

1919 р., грудень – на сільськогосподарському факультеті розпочав працювати студентський науковий гурток.

1919 р., грудень – розпочало діяльність Наукове товариство КПДУУ. Викладачі сільськогосподарського факультету (С.Бачинський, Н. Гаморак, О.Мельник та інші) активно брали участь у роботі секції точних наук товариства.

1920 р., січень – агрономічний відділ Подільської губернської народної управи організував цикл лекцій викладачів сільськогосподарського факультету для населення із різних питань сільського господарства. Лекції мали читати: І. Олійник, В. Храневич, О.Мельник та інші.

1920 р., 2 лютого – студенти Кам'янець-Подільського університету (в тому числі і сільськогосподарського факультету) організували свій кооператив «Самодопомога».

1920 р., 4 лютого – приват-доцент В.П. Храневич прочитав вступну свою лекцію для студентів сільськогосподарського факультету

1920 р., лютий – правління університету придбало у власність садибу покійного генерала Осавулова, де розмістився помологічний відділ сільськогосподарського факультету. Тут планувалось закласти й овочевий сад.

1920 р., березень – на с.г. факультеті почала діяти метеорологічна станція

1920 р., березень – репресії польської окупаційної влади проти викладачів і студентів із Галичини, які взяли участь в урочистому відзначенні святкування Шевченківських свят.

1920 р., липень – деканом сільськогосподарського факультету обрано професора М.Геращенко.

1920 р., 28 липня – наказом №1 комісара КПДУУ А. Волянського правління університету перетворено в Господарчу Раду, куди увійшли керівник університету, його заступник, декани факультетів (в т.ч. професор М.Т. Геращенко), представники від студентів.

1920 р., серпень – у будинку сільськогосподарського факультету відбувся вибух, внаслідок чого навчання на деякий час було перервано.

1920 р., серпень – делегація сільськогосподарського факультету КПДУУ виїхала до Харкова для зв'язку з Наркоматом освіти Радянської України. Делегація мала поставити питання про створення окремого аграрного вищого навчального закладу, але внаслідок складної військової ситуації цей план в життя не був втілений.

1920 р., листопад – у зв'язку із утвердженням радянської влади частина викладачів сільськогосподарського факультету залишила Кам'янець-Подільський і виїхала за кордон. Серед них і перший декан факультету, активний діяч Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр. приват-доцент С.Бачинський.

1920 р., 10 грудня – ліквідовано посаду ректора і проректора Кам'янець-Подільського державного українського університету.

1920 р., 27 грудня – комісар університету Д.Мізін звільнив з роботи всіх співробітників та викладачів університету, які разом з державними установами УНР покинули Кам'янець. Серед них – колишній декан сільськогосподарського факультету КПДУУ приват-доцент С.Бачинський та його викладачі Л.Бачинський, Б.Крижанівський та інші.

1921 р., 2 січня - Науково-шкільна рада Кам'янця-Подільського заслухала звіт М.Васильківського про його поїздку до Наркомосу. Він зауважив, що керівництву КПДУУ НКО запропоновано перетворитись в Академію теоретичних наук з Інститутом фізико-математичних наук і соціальним. Наркомос планував створити також у місті окремо сільськогосподарський інститут.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ

1921 р., 9 січня - науково-шкільна рада Кам'янець-Подільського університету, відповідно до розпорядження відділу вназів Наркомпросу УСРР, ухвалила рішення: вважати університет Академією (пізніше – Інститутом) теоретичних наук ІТЕН у

складі 3-х інститутів: фізико-математичних, гуманітарних і сільськогосподарських наук.

1921 р., 11 січня – Рада сільськогосподарського факультету схвалила рішення про залишення окремого сільськогосподарського факультету при ІТЕН.

1921 р., 16 січня – розпочато прийом студентів на навчання у сільськогосподарському інституті. В першу чергу приймались члени КП(б)У, та комсомолу.

1921 р., 12 лютого – під час візиту до Кам'янця-Подільського тодішній голова ВУЦВК Г.Петровський відмінив розпорядження Подільської губернської влади про можливе переведення багатьох викладачів сільськогосподарського факультету до Вінниці, що б призвело до фактичної ліквідації СГІ у Кам'янці-Подільському

1921 р., 26 лютого – Колегія Українського головного комітету професійно-технічної та спеціально-наукової освіти прийняла рішення про реорганізацію інституту теоретичних наук (ІТЕН) у два самостійних заклади: інститут народної освіти (ІНО) і сільськогосподарський інститут (СГІ).

1921 р., лютий – Наркомос УСРР підтримав ідею про створення при СГІ землемірних курсів на чолі з приват-доцентом М.Баєром.

1921 р., 19 березня – Рада сільськогосподарського факультету на чолі з проф.. М.Т. Геращенком ухвалила: вважати СГІ окремою юридичною особою зі всіма правами вищої школи.

Лютий-березень 1921 – міська влада передала СГІ п'ять будівель для навчання і практичної роботи.

1921 р., квітень – після тривалих дебатів «Комісія по розподілу Кам'янецького Українського Університету» прийняла рішення: передати для СГІ двоповерховий будинок по вул.. Лагерній, 23 у тимчасове користування.

1921 р., 16 квітня - наказом №4 політичного комісара вищих шкіл Кам'янця-Подільського С.Чалого Кам'янець-Подільський державний український університет було підтверджено рішення центральних органів влади про його реорганізацію в інститут народної освіти та сільськогосподарський інститут. Політкомісаром по СГІ призначено П. Сазанського.

1921 р., 18 квітня – студенти почали працювати у сільськогосподарському колективі, внаслідок чого навчальний процес на деякий час погіршився..

1921 р., 20 квітня – на засіданні НШР було вирішено питання про передачу СГІ будинків на вул. Лагерній та Високій. СГІ було передано у користування також Пановецьку дачу, Цибулівський ліс.

1921 р., 11 травня – на спільному засіданні представників інститутів міста проведено остаточний розділ майна СГІ та ІНО.

1921 р., весна – початок діяльності скотарської ферми СГІ.

1921 р., 12 травня – першим ректором Кам'янець-Подільського СГІ обрано професора О.Полонського, який перебував на цій посаді до жовтня цього року.

1921 р., 15 травня – наказ політичного комісара вищих навчальних закладів С. Чалого до студентів з вимогою працювати у колективному господарстві. На деякий час навчання в інституті припинилося.

1921 р., 20 травня – Наказ С.Чалого «По вишах Кам`янця», у якому все господарство СГІ оголошувалось досвідним полем і поділялось на відділи : фітотехнічний і зоотехнічний.

1921 р., 21 травня – Вчена Рада Кам`янець-Подільського СГІ схвалила спеціальну декларацію, в якій говорилось про необхідність приймати в інститут в першу чергу вихідців з робітничо-селянського середовища.

1921 р., 1 червня – Кам`янець-Подільський СГІ на практиці розпочав діяти як окремий вищий навчальний заклад.

1921 р., 10 червня – відновились заняття для студентів в СГІ. На першому курсі в той час навчалось 13 студентів, на другому – 23.

1921 р., 5 липня – Укрглавпрофобр прийняв постанову про передачу Кам`янець-Подільському СГІ будівлі колишньої Подільської православної семінарії та наказав всім установам та громадянам негайно звільнити ці приміщення.

1921 р., 8 липня – оголошено прийом студентів на навчання на перший курс до СГІ. Планувалось прийняти 105 осіб на навчання: 40 з Подільської губернії, по 20 – з Київської та Волинської, по 10 – з Кременчуцької і Миколаївської, 5 - РСФСР.

1921 р., осінь – під час перебування в Кам`янці-Подільському Наркома Земельних справ Радянської України Д. Мануїльського СГІ відведено під досвідне поле бувший архієрейський хутір площею 78 десятин із садибою та Велико-Мукшанський радгосп площею 150 десяти н із садибою.

1921 р., 20 вересня – доповідна записка архітектора Кам`янець-Подільського СГІ Папенгута про незадовільний стан будівель Духовної семінарії, які були передані інституту.

1921 р., 15 жовтня – остаточне виокремлення Кам'янець-Подільського СГІ в окремий вищий навчальний заклад. Цього дня політком Чалий своїм наказом визнав с.г. інститут окремим „продукційним колективом”, юридично та матеріально незалежним.

1921 р., 18 жовтня – міська рада та повітовий виконком на практиці передали у відання СГІ будівлі колишньої Подільської духовної семінарії.

1921- 1922 р.р. – в цьому навчальному році в СГІ діяла 31 кафедра.

1921 р., 22 жовтня – урочисте відзначення третьої річниці відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету.

1921 р., жовтень – 1926 р., листопад – ректором с.г. факультету був професор М. Баєр – активний діяч Української Національно-демократичної революції 1917-1921 рр.

1921 р., 16 листопада – наказом Укрпрофосвіти за підписом заступника наркома освіти УСРР Я Ряппо Кам'янець-Подільський СГІ перейшов у відання Губпрофосвіти.

1922 р.– викладацький персонал Кам'янець-Подільського СГІ прийняв участь у боротьбі з посухою 1921-1922. Зокрема, доцент І.Олійник склав популярний листок для населення, в якому містились конкретні поради для боротьби з наслідками посухи. Було організовано спеціальні курси при КНС, радах, виконкомах.

1922 р.– кооперативний союз „Сільський господар” передав для колективного господарства СГІ с.г. реманенту на 1900 червінців.

1922 р., 1 вересня – розпочав свою діяльність однорічний робітфак Кам'янець-Подільського СГІ. Першим деканом робітфаку став приват-доцент С.А. Плюйко.

1922 р., 7 листопада Кам'янець-Подільському СГІ було присвоєно ім'я К. Маркса. Цього ж дня Робфак прийняв ім'я III Комуністичного Інтернаціоналу. З цієї нагоди СГІ та робітфак отримали привітання від голови уряду УСРР Х. Г. Раковського за заступника наркома освіти УСРР Я. П. Ряппо.

1922 р., 7 листопада – вийшов перший науковий збірник викладачів СГІ, присвячений п'ятій річниці Жовтневої революції.

1922 р., грудень – в СГІ створено літературно-мистецький студентський гурток.

1923 р., січень – при інституті почали діяти агрономічний, біологічний студентські гуртки. Пізніше були створені соціально-економічний та статистичний гуртки.

1923 р., травень – розпочав діяти студентський агрономічний гурток – один із найкращих в Україні.

1923 р. – при СГІ створено метеорологічну станцію.

1924 р., лютий – на влаштування лабораторій і кабінетів, а також організацію Дослідчої агрономічної лабораторії Кам'янець-Подільського СГІ Комісія Укрголовпрофосвіти асигнувала інституту 17000 карб. із золотого фонду Народного комісаріату НКО УСРР.

1924 р. – була створена контрольна-насіньова станція при СГІ.

1924 р., 9-16 червня – перша всеукраїнська конференція працівників вищої освіти УСРР відмітила і високо оцінила тенденції розвитку Кам'янець-Подільського СГІ.

1924 р., 3 липня – група викладачів та наукових співробітників вищих навчальних закладів Кам'янця-Подільського підписали «Декларацію 66», у якій містилась повна підтримка політиці радянської влади.

1924 р., 14 вересня – на загальних зборах студентів Робфаку і Агрофаку СГІ ухвалено приступити до створення сільськогосподарського музею, в якому мала бути представлена агрокультурна техніка, с.г. економіка.

1924 р. – у Кам'янці-Подільському розпочала діяльність «Секція наукових робітників», до якої увійшли і викладачі СГІ.

1924 р., 15-16 листопада – в клубі СГІ відбулась перша окружна конференція пролетарського студентства Кам'янеччини, у якій взяли участь 89 делегатів від СГІ, Робфаку, хемічного технікуму, педагогічних курсів.

1924 р. – студенти Кам'янець-Подільського СГІ разом з студентами міського ІНО та хемічного технікуму взяли участь у створенні парку у центрі міста (нині – Парк танкістів).

1925 р., січень – згідно інформації НКО Радянської України, до цього часу тільки два вищі аграрні навчальні заклади республіки були повністю українізовані: Київський ветеринарно-зоотехнічний і Кам'янець-Подільський СГІ. Навчальний процес в інституті здійснювався виключно українською мовою.

1925 р., січень - викладачами та студентами СГІ започатковано журнал-газету «Західноукраїнський господар», яка вміщувала різні методичні матеріали для місцевого селянства на аграрну тематику.

1925 р. – при Кам'янець-Подільському ІНО створено ботанічний сад. З 1928 р. юридично знаходився при кабінеті ботаніки СГІ.

1925 р., січень – в СГІ працювало 50 академічних працівників. На Робфаці навчалось 185 студентів, на агрономічному факультеті – 282.

1925 р., червень – організовано Кам'янець-Подільське наукове товариство при ВУАН, першим керівником якого був професор СГІ О. Полонський. Науковці СГІ брали активну участь в його роботі, а І.А. Олійник та В.П. Храневич очолювали відповідно природничо-математичну та соціально-економічну секції.

1926 р., травень – природничий відділ Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника передано СГІ. Завідувач – професор В.П. Храневич.

1926 р., липень – створено Кам'янець-Подільський окружний краєзнавчий комітет, заступником голови якого став професор СГІ Л.Красівський.

1926 р., жовтень-листопад – за результатами навчальної і науково-дослідницької роботи на другій Всеукраїнській конференції НКО Кам'янець-Подільський СГІ було відмічено дипломом першого ступеня – вищою нагородою, якою відзначалась робота вузів на конференції.

1926 р., листопад -1928 - ректором СГІ був Федір Іванович Донський. Призначений на цю посаду після професора Миколи Баєра, який з 1927 р. працював у Харківському геодезичному інституті.

1926 р. – ВУАН нагородила спеціальною премією професора Кам'янець-Подільського СГІ В.П. Храневича за цикл праць: «Ссавці Поділля», «Нарис фавни Поділля», «Птахи Поділля» та інші.

1927 р. – цього навчального року СГІ обслуговував спеціалістами-агрономами 7 прикордонних округів УСРР (Кам'янецький, Проскурівський, Шепетівський, Могилівський та інші). Інститут мав у своєму розпорядженні 7 садіб загальною площею 35 га та 25 житлових будинків.

1927 р., 14 квітня – Президія Укрнауки постановила перевести науково-дослідну кафедру природи, сільського господарства, культури Поділля з-під відання Кам'янець-Подільського ІНО до СГІ. Товариство мало три секції: природи, сільського господарства та культури Поділля. На 15 липня 1927 р. кафедра налічувала у своєму складі 29 дійсних членів і наукових співробітників.

1927 р. – з цього року працівниками СГІ в селах Кам'яниччини організовувалися зимові селянські школи агрокультурних знань.

1928 р., 5 липня – створено зоотехнічний факультет при Кам'янець-Подільському СГІ.

1928 р. – створено Кам'янець-Подільську філію «Товариства робітників науки й техніки для сприяння соціалістичному будівництву» (УТОРНІТСО). До неї увійшли і викладачі СГІ.

1929-1930 рр. – ректором СГІ працював Віктор Петрович Чугай.

1924-1929 рр. - вийшло п'ять томів наукових записок викладачів Кам'янець-Подільського СГІ. Відповідальним редактором чотирьох з них був професор М.Т. Геращенко, п'ятого – професор В. П. Храневич.

1929 р. – вийшов перший том наукових записок наукової кафедри природи, сільського господарства й культури Поділля, у якому вміщено праці В.П.Храневича, В.П. Живана та інших викладачів СГІ.

1929 р., літо-осінь – арешти науковців Кам'янця-Подільського у сфабрикованій справі так званої «Спілки визволення України». Серед заарештованих були викладачі СГІ: М.І.Величківський, Д.О. Богацький, асистент Кобилянський.

1930 р., 15 квітня – центральною владою прийнято рішення про розділення Кам'янець-Подільського СГІ на інститут технічних культур, який готував агрономів та науково-дослідний інститут птахівництва, який у 1933 р. був реорганізований у зоотехнічний інститут.

1930 р. – припинила свою діяльність наукова кафедри природи, сільського господарства й культури Поділля

1930 р., 1 жовтня – Кам'янець-Подільський ботанічний сад, який до того знаходився при кафедрі ботаніки інституту технічних культур, розпочав діяти як окрема науково-дослідна установа. Перший директор – професор СГІ Н.Т. Гаморак. При ботанічному саду діяли чотири відділи: 1) систематики і мікології; 2) фізіологічний і економічний; 3) відділ технічних рослин і нових рослин; 4) дендрологічний. Ботанічний сад був одним із найкращих в УСРР, підтримував наукові контакти з 91 закордонним і 29 союзними садами.

1930 р., 1 листопада – на цей час в Кам'янець-Подільському інституті технічних культур навчалось 440 студентів, у птахівничому інституті – 194. На робфаці при ІТК налічувалось 216 студентів, на робфаці при науково-дослідному інституті птахівництва – 205.

1930 р., грудень - початок 1931 – у справі так званої «Трудової селянської партії» безпідставно було заарештовано викладачів Кам'янець-Подільського ІТК: професорів В.Живана, О.Полонського, доцентів С.Олійника, С.Плюйка.

1932 р., 10 квітня – в бібліотеці птахівничого інституту проведено вилучення так званої «шкідливої літератури». До заборонених книг потрапили твори як українських (С.Єфремова, М.Грушевського, Д.Дорошенка, А.Кащенко, Д.Марковича та ін.), так і зарубіжних авторів (А.Доде, Г.Флобера, Г.Сенкевіча і навіть казки Г.-Х. Андерсена).

1933 р., 30 січня – арешт у Києві колишнього засновника та директора Кам'янець-Подільського ботанічного саду Н.Т. Гаморака. У березні цього року було заарештовано також наступного директора ботанічного саду Ф.Т. Панасюка і наукового співробітника Ф.Д. Наливайка.

1933 р. - в першій половині року через «продовольчі труднощі» дирекція Інституту птахівництва просила Наркомат земельних справ України до моменту вирощення нового врожаю припинити на деякий час навчання. За словами, директора навчального закладу Іршенка «це питання треба розв'язати негайно, бо район вже зараз стоїть перед фактом відсутності яких би то не було хлібних фондів».

1933 р.– ряд колишніх викладачів СГІ безпідставно було звинувачено у діяльності так званої «Української військової організації» (УВО). Було репресовано професорів М.М. Баєра, Н.Т. Гаморака, М.Т. Геращенко, О.С. Мельника та багатьох інших.

1933 р., 3 липня – постановою Кам'янець-Подільської міської ради за птахінститутом було закріплено 4 будівлі: на Площі 27-го лютого, 8, вул. Драгоманова, 5, вул.. Бабеля,21, та на новій забудові. За інститутом технічних культур закріплено будинки по вул.. Шевченка, 35 і вул.. 18 березня, 6.

1933 р., серпень – незважаючи на прохання секретаріату Вінницького обкому КП(б)У залишити інститут технічних культур в Кам'янці-Подільському, його було, згідно рішення ЦК КП(б)У та РНК УСРР, переведено до Житомира і приєднано до місцевого сільськогосподарського інституту.

1933 р., 27 серпня – на президії Кам'янець-Подільського райвиконкому прийнято рішення: будівлю колишнього ІТК на Площі 27 лютого, 8, передати силікатному інституту під гуртожиток. Крім того, недобудований новий корпус ІТК по вул. Шевченка – передано в розпорядження прикордонного загону ДПУ,

1933 р., 1 листопада – у Кам'янець-Подільському науково-дослідному інституті птахівництва була проведена партійна «чистка», внаслідок якої деякі викладачі були звільнені з роботи, а ряд студентів виключено зі списків студентів.

1933 р., 19 листопада – оголошено звинувачувальний вирок членам Кам'янець-Подільської філії так званої «Української військової організації» (УВО). Серед засуджених викладачі Кам'янець-Подільського інституту птахівництва та ІТК: В. П. Храневич, А. Марценюк, М. Т. Геращенко, Ф. Т. Панасюк та інші.

1934 р., 17 грудня – постанова РНК УСРР і ЦК КП(б)У «Про укріплення Кам'янець-Подільського, Проскурівського, Шепетівського, Заславського, Староконстинтинівського, Волочиського, Могилів-Подільського, Коростенського, Рибницького, Новоград-Волинського районів прикордонної смуги», за якої передбачалась ліквідація або реорганізація навчальних закладів Кам'янця-Подільського. Зокрема, 2/3 студентського і викладацького складу зоотехнічного інституту передбачалось перевести до Дергачовського с.г. інституту, а 1/3 - до Херсонського СГІ.

1935 р., 31 січня – Наркомат земельних справ УСРР видав наказ № 36 про переведення Кам'янець-Подільського зоотехнічного інституту до Херсона.

1935 р., 4 лютого – Вінницький обком КП(б)У прийняв постанову «Про контрреволюційні троцькістські та націоналістичні вилазки в окремих навчальних

зкладах міста Кам'янця», яка призвела до нових репресій серед студентів та викладачів зоотехнічного інституту.

1935 р., 5 березня – друкований орган місцевої влади Кам'янецьчини «Червоний кордон» вмістив коротку замітку: «Зоотехнічний інститут переводиться до іншого міста». У Кам'янці-Подільському на деякий час припинили свою діяльність вищі навчальні заклади, що готували фахівців для сільського господарства.

Відновлення діяльності Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту

Згідно розпорядження Ради Міністрів СРСР від 26 жовтня 1954 року, постанови ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР за № 1729 від 30 жовтня 1954 р. та постанови Хмельницького виконкому обласної ради депутатів трудящих від 5 листопада 1954 р. за № 1934 було організовано Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут.

Директором інституту призначили кандидата сільськогосподарських наук, доцента Макара Петровича Іванова (1905 – 1978 рр.), який очолював інститут до 1957 р.

7 лютого 1955 р. розпочалися заняття в Кам'янець – Подільському сільськогосподарському інституті. Інститут розташувався в приміщенні бувшої Подільської духовної семінарії. До занять приступили 200 студентів, які були

переведені з Дніпропетровського, Житомирського, Львівського та Полтавського сільськогосподарських інститутів. Інститут мав два факультети: агрономічний та зоотехнічний (декан, доцент М.С.Бабченко), та зоотехнічний (декан, доцент І.Ф.Рось).

Одночасно з утворенням інституту з'явилась наукова бібліотека. Велику допомогу в ті організації надали Українська сільськогосподарська академія (нині НУБПУ, прим авт.), Львівський, Одеський та Харківський сільськогосподарські інститути. (Нині Львівський та Харківський національні аграрні університети та Одеський державний аграрний університет, прим. авт.).

Згідно наказу Міністерства вищої освіти СРСР за № 1160 від 16 листопада 1954 р. для організації учбово - дослідного господарства інституту було передано учбово – дослідне господарство Говорівського сільськогосподарського технікуму

Рішенням виконкому Хмельницької обласної ради депутатів трудящих за № 247 від 21 лютого 1955 р. для організації учбово-дослідного господарства Кам'янець-Подільського інституту передали землі танкодрому (північна околиця м. Кам'янець-Подільського) в розмірі 330 га та аеродром „Пудлівці” – 160 га Виконком приймає рішення згрупувати ці землі та раніше передані землі учгоспу Говорівського сільськогосподарського технікуму і обміняти їх на землі колгоспу ім. В. Леніна с Голосків Кам'янець-Подільського району, оскільки для учбово-дослідного господарства потрібно 1500 га ріллі .

1956 р. - створено танцювальний ансамбль „Подільський колос” Перший керівник О.К. Романов. З 1982 р. народним ансамблем „Подільський колос” керує В.П.Чернишова. Ансамбль відомий в Україні та за її межами.

1956 р. було засновано студентську секцію з важкої атлетики, якою до 1968 р. керував відомий спортсмен та перший рекордсмен світу (1914 р.) з України Костянтин Валентинович Павленко (1892 – 1968).

З 1957 по 1980 рр. Ректором інституту був доктор біологічних наук, професор Семен Сергійович Сербін (1910-1986). За період його керівництва значно зміцнилася матеріальна база інституту, було збудовано: головний корпус, корпуси №6 і 7, павільйон сільськогосподарських машин; з'явилися нові факультети: механізації сільського господарства, громадських професій, підвищення кваліфікації, загальнонауковий, економічний, заочний і розпочалася підготовка ветеринарних лікарів; було відкрито підготовче відділення, Хмельницьку обласну зональну агрохімічну лабораторію, науково-дослідну лабораторію гречки, аспірантуру, почала функціонувати спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських дисертацій із спеціальностей „Загальне землеробство” і „Рослинництво”. Зміцнилася матеріальна база учгоспу, в першій половині 1960-х рр.. його площа складала 2084 га, тут було 25 коней, 868 голів великої рогатої худоби, розводили овець і кролів. З ініціативи ректора на території інституту заклали дендропарк. Значну увагу Семен Сергійович приділяв розвитку художньої самодіяльності та фізичної культури і спорту. Зокрема, він підтримав пропозицію тодішнього завідувача кафедри фізичного виховання Ю.Й. Покотильського (1936-2000) про проведення в інституті щорічних спартакіад „Здоров'я” серед студентів, викладачів та співробітників інституту.

1957 р. - відбулися перші наукові конференції за підсумками календарного року професорсько-викладацького складу та студентів, . За результатами конференції професорсько - викладацького складу вийшов збірник наукових праць. З цього часу конференції стають щорічними.

1961 р. при інституті була створена однорічна школа по підготовці керівних кадрів для колгоспів та радгоспів.. 1963 р. при школі було організовано 6-ти місячні курси для підвищення кваліфікації голів колгоспів. Першим завідувачем школи був В.С.Євсюков.

1962 р.- було збудовано гуртожиток № 1.

1963 р.- в інституті відкрито аспірантуру.

1964 р.- при інституті утворилася Хмельницька обласна зональна агрохімічна лабораторія, яка з 1971 р. існує самостійно.

1965 р.- став до ладу головний корпус інституту та стадіон.

Згідно наказу Міністерства сільського господарства СРСР №47 від 23 лютого 1966 р. в 1966-1967 н.р. було організовано факультет механізації сільського господарства. Спочатку при агрономічному факультеті існувало відділення, яке готувало інженерів-механіків. Керував відділенням доцент А.М.Печериця, а в 1970 р. з'явився факультет механізації сільського господарства. Першим деканом якого був доцент Ю.А.Бобильов.

1966 р.- на території інституту був закладений дендропарк. В ньому росте близько 50 представників флори з багатьох країн світу.

1966 р. - на базі однорічної школи по підготовці керівних кадрів для колгоспів і радгоспів постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР № 729 від 3 вересня 1966 р. створено факультет підвищення кваліфікації сільського господарства (проректор доцент Д.І.Калашнік)

1966 р. - з'явився факультет громадських професій. Тут працювали відділення по підготовці штатів, пропагандистів в мережі партійної освіти, інструкторів

спортивно-масової роботи, образотворчого мистецтва, фотокореспондентів та журналістів. Навчання тривало 2-3 місяці. Склавши заліки та іспити студенти отримували спеціальні посвідчення. (Перший декан доцент В.Р.Ростикус).

1970 р. - відкрито підготовче відділення, яке існувало до 1992 р. . (завідувач С.Й.Федоряка.)

1970 р. - було організовано жіночу збірну інституту по гандболу, яка стала 7-кратною чемпіонкою серед сільськогосподарських вузів СРСР. Тренер команди Б.В.Качало. Чоловіча збірна з гандболу під його керівництвом тричі були бронзовою в аналогічних змаганнях.

1971 р. - важкоатлети інституту вибороли перше місце в командному заліку серед аграрних вузів СРСР.

У грудні 1971 р. з ініціативи Ф.А.Дудуна (на той час голови профкому інституту, прим. авт.) та секретаря комсомольської організації інституту студента агрономічного факультету В.А.Мельника створено ансамбль народних інструментів „Троїсті музики”, який 1987 р. отримав звання „народний”. Керує ансамблем О.П.Царук. Ансамбль неодноразово виступав в Україні та за її межами.

З 1-го вересня 1972 р. при агрономічному факультеті було відкрито економічне відділення та здійснено набір на перший курс. 2-х груп із спеціальності: економіка і організація сільського господарства та бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності в сільському господарстві. 1974 р. на базі

відділення організовано економічний факультет (декан, доцент, нині професор І.І.Лотоцький).

1972 р. - при інституті почала функціонувати спеціалізована рада по захисту кандидатських дисертацій зі спеціальностей „Загальне землеробство” і „Рослинництво”, а 1998 р. рада тимчасово припинила свою діяльність (очолював її професор С.С.Сербін, а вчений секретар В.М.Безкровна).

1972 р.- створено науково-дослідну лабораторію гречки, яку 1979 р. перетворено в проблемну науково – дослідну лабораторію гречки. На чолі лабораторії була докт. с.г. наук, професор О.С.Алексєєва .

1972-1973 рр. - збудовано навчальні корпуси № 6 та № 7.

1973 р. - в інституті почала функціонувати військова кафедра, яка здійснювала підготовку офіцерів запасу танкістів та мотострілків. Кафедра існувала до 1995 р.

1974 р. - збудовано гуртожиток № 2.

1975 р. - заснований чоловічий вокальний ансамбль „Ясени”, першим керівником якого був заслужений працівник культури України Василь Доронюк, нині керівник Володимир Лабанський.

1976 р. - зоотехнічний факультет перейменували в зооінженерний., збудовано гуртожиток № 3.

1978 р.- почав функціонувати студентський профілакторій.

Згідно наказу Міністра сільського господарства № 9 від 10 січня 1979 р. „Про організацію нових спеціальностей і факультетів в сільськогосподарських

вузах” починаючи з 1979 р. в інституті організували підготовку ветеринарних лікарів із спеціальностей „Ветеринарія”.

8 липня 1980 р. - збірна команда Кам’янець-Подільського сільськогосподарського інституту брала участь і естафеті олімпійського пробігу на честь XX Олімпійських ігор, що відбулися в м. Москві.

У 1980 – 1983 рр. ректором інституту був випускник зоотехнічного факультету (1960р.) кандидат сільськогосподарських наук, доцент Анатолій Тимофійович Байдюк. В ці роки було розпочато будівництво корпусу ветеринарного факультету, житловий будинок, благоустроєно центральну садибу учгоспу, відкрито ветеринарний факультет.

Згідно наказу по інституту від 27 січня 1983 р. № 32 на підставі наказу Міністерства сільського господарства СРСР № 297 від 31 грудня 1982 р. „ Про організацію і розділення факультетів в сільськогосподарських вузах” в інституті було організовано ветеринарний факультет, нині факультет ветеринарної медицини. Декан – доцент І.А.Маленький.

З 1983 по 2002 р. посаду ректора обіймав кандидат технічних наук, професор Михайло Іванович Самокиш. При ньому було створено факультет соціально-гуманітарної освіти, сформовано військово-інженерний факультет при інституті, докорінно реконструйовано музей інституту, розпочала виходити газета „Поле”; відкрито лабораторію генетики адаптивної селекції сої, лабораторію насіння польових культур”; інститут реорганізовано в Подільську державну аграрно-технічну академію, до складу академії ввійшли міський ботанічний сад, Кам’янець-Подільський радгосп-технікум; створено школу фермерів; завершено будівництво двох житлових будинків, навчального корпусу для ветеринарного факультету; на базі проблемної науково-дослідної лабораторії гречки створено науково-дослідний інститут круп’яних культур і здійснено реконструкцію корпусу № 1 та їдальні на

базі військово-інженерного факультету створено військово-інженерний інститут, а на базі факультету післядипломної освіти – інститут післядипломної освіти та дорадництва; закладено навчально-науковий сад; відкрито спеціальності :”Плодоовочівництво і виноградарство”, „ Енергетика сільськогосподарського виробництва” та „Професійне навчання. Механізація сільськогосподарського виробництва та гідромеліоративних робіт”.

1984 р. - було збудовано корпус факультету ветеринарної медицини.

4 лютого 1988 р. на базі кафедри економіки сільського господарства (завідувач доцент А.Я.Михайлик) в інституті відбулася республіканська науково-практична конференція на тему : „Роль підсобних виробництв і промислів в прискоренні економічного і соціального розвитку села”.

У травні 1988 р. на навчальному корпусі № 1 відкрито меморіальну дошку з написом „Вічна слава випускникам Кам’янець-Подільського сільськогосподарського інституту, що загинули в боях за Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни”.

12-13 жовтня 1988 р. - на базі кафедри філософії (завідувач доцент Попович М.Д.) в інституті було проведено республіканську науково-практичну конференцію присвячену молоді на селі. Видано збірник наукових праць.

1990 р. - під керівництвом академіка УААН О.О.Созінова в інституті було відкрито лабораторію генетики і адаптованої сої. Завідував лабораторією випускник агрономічного факультету к. с.г.н. В.В. Шерепітько (нині доктор с.г. н., професор, прим. авт.). Лабораторія існувала до 2003 р.

1990 р. - створено факультет соціально-гуманітарної освіти, який керував кафедрами соціально-гуманітарного циклу і функціонував до 2006 р. Деканом факультету був доцент Романюк В.Г.

16 жовтня 1990 р.- студенти інституту взяли участь у загальноміському страйку студентів на підтримку голодуючих студентів м. Києва.

1990 р.- відбулася зустріч професорсько-викладацького складу і студентів з фермером Р. Далем (США), який рік проживав в м. Маків Дунаєвського району.

У 1992-1993 н. р. вперше в Україні з ініціативи декана І.М.Бендери на факультеті механізації сільського господарства впроваджуються елементи ступеневої підготовки спеціалістів випускників відділів механізації сільського господарства Борщівського агрономічного коледжу, Кам'янець-Подільського коледжу, Новоушицького технікуму механізації сільського господарства, Балинського вищого професійно-технічного училища, Снятинського та Чернятинського сільськогосподарських технікумів, які навчаються в спец групах з 3-річним терміном навчання (3,5 р. – заочна форма навчання).

1 вересня 1993 р розпочато заняття на військово-інженерному факультеті при Кам'янець-Подільському сільськогосподарському факультеті. Очолював факультет полковник В.І.Мельник.

Червень-серпень 1993 р., з ініціативи ректора професора М.І.Самокиша викладачами кафедри історії, соціології і політології доцентами М.І.Алещенко, О.С.Каденюком (нині професор, зав. кафедри, прим. авт.) та В.Г.Романюком, ст.. викладачем Ф.А.Дудуном та художниками С.П. та Л.П.Грабовськими музей інститут було докорінно реконструйовано. Нині музей є науковою лабораторією кафедри історії, соціології і політології, він займає дві кімнати головного корпусу і нараховує близько 1000 експонатів. Щорічно музей відвідує більше 2000 чоловік. Завідує музеєм доцент М.І.Алещенко.

22 жовтня 1994 р. - відбулося святкування 75-річчя інституту. В святковій церемонії взяли участь народні депутати Верховної Ради України, представники Міністерства сільського господарства і продовольства України, Хмельницької ОДА, РДА Хмельницької області, багатьох вузів та наукових установ і громадських організацій. На адресу інституту надійшли поздоровлення від Голови Верховної Ради України О.О.Мороза та глави адміністрації Президента України Д.В.Табачника.

На честь 75-річчя було видано два наукових збірника та брошури про інститут.

1994 р. - в інституті з'явився народний танцювальний ансамбль „Горлиця” (Худ. керівник В.М.Сєдін)

В березні-квітні 1994 р. проректора з наукової роботи інститут професора В.А.Яблонського обрали народним депутатом до Верховної Ради України 2-го скликання (1994 – 1998 рр.).

1995 р. - студент агрономічного факультету О.І.Хомовий став бронзовим призером чемпіонату Європи серед юніорів з важкої атлетики – і став майстром спорту міжнародного класу.

4 травня 1995 р. з ініціативи тодішнього завідувача кафедри фізичного виховання майстра спорту СРСР з важкої атлетики Л.І.Щербини було започатковано свято „Козацькі забави”.

АКАДЕМІЯ.

Постановою Кабінету Міністрів України від 2 листопада 1995 р. за № 876 та наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України за № 305 від 10 листопада 1995 р. Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституту було надано статус Подільської державної аграрно-технічної академії. 15 грудня 1995 р. відбулася урочиста презентація академії. На свято з'їхалося понад 200 гостей, серед них народні депутати Верховної Ради України, представники Міністерства Агрополітики України, Хмельницької ОДА, Кам'янець-Подільської РДА та міської ради, ректори Білоцерківського державного аграрного університету (нині національний, прим. авт.), Таврійського агротехнічного університету, Кам'янець-Подільського педагогічного інституту (нині Кам'янець-Подільський національний університет ім. І.Огієнка прим. авт.), Хмельницького національного університету „Поділля”. Надійшло привітання від Голови Верховної Ради України О.О.Мороза.

У травні 1995 р. в академії відбулася міжнародна науково-практична конференція на тему ; „Селекція і технологія вирощування польових культур”.

Наказом ректора академії № 14 від 27 грудня 1995 р. при кафедрі рослинництва та селекції була створена лабораторія польових культур, яку очолив кандидат с.г. наук, доцент (нині докт. с.г. наук, прим. авт.) О.С.Гораш.

За наказом № 307 від 27 жовтня 2001 р. по Мінагрополітиці на базі лабораторії створюється проблемна науково-дослідна лабораторія насінництва і польових культур, яка функціонувала до 2007 р.

1 липня 1996 р. рішенням Кам'янець-Подільської міської Ради і виконавчого комітету на баланс академії було передано міський ботанічний сад.

Завідує садом доцент М.М.Хомовий.

3 серпня 1997 р. до складу академії ввійшов Кам'янець-Подільський радгосп-технікум (з 2004 р. - коледж.).

22 жовтня 1997 р. академію відвідав віце-прем'єр з гуманітарних питань В.А.Смолій.

В листопаді 1997 р. вийшов перший номер газети академії „Поле”, редактором якої був доцент І.В.Демчик. З 2003 р. газета носить назву „Вісник академії”, а з 2004 р. „Вісник університету”. Редактор газети М.А.Заєць.

1997 р. - факультет механізації сільського господарства переїжджає на площі колишньої військової кафедри.

1998 р. - було закладено навчально-науковий сад. Перший завідувач А.П.Нарольський. Сад, площа якого нині складає біля 15 га , з'явився завдяки підтримці випускника агрономічного факультету В.Я.Гончарука. Завідує садом О.І.Долід.

На базі проблемної науково-дослідної лабораторії гречки створено науково-дослідний інститут круп'яних культур. Фундатором інститут та першим директором стала академік О.С.Алексєєва, нині інститут очолює доцент В.В.Лапчинський.

28 травня 1998 р. - наказом ректора академії була створена школа фермерів, яку очолив доцент І.І.Мальченко.

1 серпня 1998 р. згідно з Постановою Кабміну України від 21 січня 1998 р. № 64, відповідно до спільного наказу Міністра оборони України і Міністра України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 12 травня 1998 р. і 8 травня 1998 р. № 197/139 на базі військово-інженерного факультету створено військово-інженерний інститут.

25-26 листопада 1998 р. в академії відбувся Всеукраїнський семінар керівників вназів аграрної освіти із проблем впровадження ступеневої підготовки фахівців.

Вересень 1999 р. - академію відвідав віце-прем'єр з гуманітарних питань Володимир Семиноженко.

22 жовтня 1999 р. відбулося розширене засідання Вченої Ради академії з нагоди 80-річчя з дня її заснування.

20 жовтня 1999 р. - Подільську державну аграрно-технічну академію відвідав Президент України Леонід Данилович Кучма. Він виступив перед інтелігенцією міста.

1999 р. - докорінно реконструйовано їдальню академії.

28-30 березня 2000 р. в академії відбулися Всеукраїнські змагання з гирьового спорту вназів аграрної освіти, в яких взяли участь 17 команд. В загальнокомандній першості гирьовики академії посіли III місце, а І. Плаксивий та О Карпушкін в своїй ваговій категорії вибороли 1-е та 2-е місця.

Згідно рішення Президії ВАК України № 1-02/5 від 10 травня 2000 р. Збірник наукових праць Подільської державної аграрно-технічної академії визнано як наукове видання, в якому можуть бути опубліковані основні результати дисертаційних робіт.

1 червня 2000 р. наказом ректора академії № 94 створено регіональний центр сільськогосподарського дорадництва до складу якого ввійшла школа фермерів.

12-13 березня 2001 р. в академії відбулися Всеукраїнські змагання з гирьового спорту вназів аграрної освіти, в яких взяли участь 18 команд. Команда академії посіла 3-є місце. В особистому заліку в своїй ваговій категорії зайняли призові міста Ігор Плаксивий та Євген Трачук.

В січні 2001 р. в академії перебував головний інспектор Міністерства оборони України генерал армії В.Г.Радецький.

У лютому 2002 р. в рамках проекту „Підвищення дохідності приватного сектору в сільському господарстві України шляхом запровадження сільськогосподарського дорадництва” підписана угода між сільськогосподарським центром університету штату Луїзіана та Подільською державною аграрно-технічною академією згідно якої створено Хмельницький обласний центр навчання та підтримки приватних сільськогосподарських товаровиробників як структурний підрозділ інституту післядипломної освіти.

25 березня 2002 р. згідно наказу Міністра аграрної політики України № 94 шляхом об'єднання факультету підвищення кваліфікації академії та Хмельницької обласної школи управління сільським господарством створено інститут післядипломної освіти, який очолює доктор сільськогосподарських наук, професор А.Т. Цвігну.

З 26 лютого по 4 червня 2002 р. тимчасово виконував обов'язки ректора академії доктор сільськогосподарських наук, професор Анатолій Тимофійович Цвігун.

4 червня 2002 р. згідно з наказом Міністра аграрної політики України

№ 239 – К ректором призначено доктора сільськогосподарських наук, професора Миколу Івановича Бахмата. Отримав більшість на виборах на посаду, що відбулася на конференції трудового колективу 17 травня 2002 р.

Багато уваги ректор приділяє зміцненню матеріально-технічної бази та благоустрою території. Капітально відремонтовано корпуси № 2, 4, 6, 7; відкрито частину корпусу № 5, газифіковано корпуси інституту механізації і електрифікації сільського господарства та факультету ветеринарної медицини; академію реорганізовано в університет; на базі факультету механізації сільського господарства створено інститут механізації і електрифікації с.г. (ІМЕСГ), агрономічного факультету – інститут агро технології, економічного факультету – інститут бізнесу і фінансів (ІБФ), відновила діяльність спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських дисертацій.

Відкрито нові напрями: ”Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування”, ”Геодезія, картографія та землеустрій”, „Лісове та садово-паркове господарство”, „Харчові технології та інженерія”, „Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва”, „Процеси, машини та обладнання в агропромисловому комплексі”, „Транспортні технології”, „Економіка підприємств”, „Фінанси і кредит”.

До складу університету ввійшли : Бучацький державний аграрний коледж, Кіцманський державний аграрний технікум, Новоушицький технікум механізації сільського господарства, Снятинський та Хотинський Сільськогосподарські технікуми, Шепетівський сільськогосподарський технікум бухгалтерського обліку. Реконструйована навчально-спортивна база університету.

В грудні 2002 р. на честь 125-річчя видатного українського композитора М.Д.Леонтовича (1877 – 1921 рр.), який з 1892 по 1898 рр. навчався в Подільській духовній семінарії, на навчальному корпусі № 1 відкрито меморіальну дошку.

Згідно наказу ректора № 42 від 7 березня 2003 р. на базі агрономічного факультету створено інститут агротехнологій, а на базі факультету механізації -

інститут механізації і електрифікації сільського господарства (ІМЕСГ). Директор інститут агротехнологій, заслужений працівник освіти України, доцент В.І.Печенюк, а 29 липня 2003 р. спільним наказом ректора академії та головного управління сільського господарства і продовольства Хмельницької області створена Хмельницька обласна дорадча служба, як структурний підрозділ інститут післядипломної освіти.

В лютому 2004 р. Вчена рада академії реорганізувала зооінженерний факультет на біотехнологічний. Деканом факультету є доктор сільськогосподарських наук, професор М.Г.Повозніков.

4 жовтня 2004 р. - на базі економічного факультету створено інститут бізнесу і фінансів (ІБФ). Директор інститут доцент В.К.Рудик

УНІВЕРСИТЕТ.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 липня 2004 р. № 472 та наказу Міністерства аграрної політики України від 16 серпня 2004 р. № 299 Подільська державна аграрно-технічна академія реорганізована в Подільський державний аграрно-технічний університет.

2004 р. - Кам'янець-Подільський технікум реорганізовано в коледж. Директор коледжу Т.П.Муравка.

2004 р. - майстри спорту міжнародного класу, студенти ІБФ Володимир Антонюк та Віталій Трушев стали чемпіонами з футболу дванадцятих параолімпійських ігор (м. Афіни). До цього вони виграли чемпіонат Європи (2002р.) та світу (2003 р.).

5 березня 2004 р. в університеті виступив народний артист України Павло Двірський.

8 жовтня 2004 р. на території університету на місці побудови православного храму Іона Богослова УПЦ Київського патріархату, встановлено і освячено хрест.

22 жовтня 2004 р. відбулася презентація університету і святкування його 85-річчя. В рамках цих заходів було проведено „Козацькі забави”, дві міжнародні науково-практичні конференції та вийшла монографія доцента М.І.Алещенко „Подільська державна аграрно-технічна академія”.

В лютому 2005 р. - відновлено спеціалізовану вчену раду по захисту кандидатських дисертацій із спеціальності „Рослинництво”, яку очолює ректор університету професор М.І.Бахмат, секретарем Ради є доцент С.В.Гойсюк.

10 лютого 2005 р. біотехнологічний факультет святкував 85-річчя з дня заснування та 50-річчя свого відновлення.

10 березня 2005 р. університет відвідав Міністр аграрної політики України Олександр Барановський.

2005, 2006 рр. на Всеукраїнських магістерських робіт та дипломних проєктів аграрних вназів III-IV рівнів акредитації за напрямом „Механізація сільського господарства” перші місця зайняли В.В.Мельник (2004-2005 н.р.) та Ю.Ф.Павельчук (2005-2006 н.р.). Керівник – доцент А.В. Рудь.

18-20 травня 2005 р на базі інституту агротехнологій відбулася Всеукраїнська студентська олімпіада з агрономії, в якій брали участь студенти з 13 вназів аграрної освіти III - IV рівнів акредитації. Команда університету зайняла 4-е місце. В

особистому заліку 2-е місце посів студент п'ятого курсу інституту агротехнологій Іван Сенік.

25-28 травня 2005 р. в університеті проходив VII –й зліт іменних стипендіатів та відмінників навчання вназів аграрної освіти України. Лідери АПК XXI століття”. В його роботі взяло участь 340 делегатів. Напередодні зльоту вийшла з друку монографія „Подільський державний аграрно-технічний університет (авт. - професор М.І.Бахмат та доцент М.І.Алещенко).

28 травня 2005 р. університет відвідав Міністр освіти і науки України Станіслав Ніколаєнко.

20 вересня 2005 р. університет відвідала делегація вчених КНР (21 чоловік).

28 жовтня 2005 р. - своє 75-річчя відсвяткував колектив ботанічного саду.

2 листопаді 2005 р. згідно з наказом Міністерства Агрополітики України № 597 Шепетівський сільськогосподарський технікум бухгалтерського обліку та Новоушицький технікум механізації сільського господарства ввійшли до складу університету..

16-17 листопада 2005 р. професор Гельмут Якоб (Німеччина) прочитав лекцію для студентів П-!У курсів із спеціальності „Плодоовочівництво і виноградарство”.

22 грудня 2005 р. гостем університету був перший космонавт незалежної України Леонід Костянтинович Каденюк.

2005 р. студент ІМЕСГ Тарас Гуцул (нині доцент, прим. авт.) був нагороджений медаллю „ За лучшую студенческую научную работу» за участь у

відкритому конкурсі вназів Російської Федерації.. Науковий керівник доцент І.М.Бендера.

24-26 січня 2006 р. в стінах університету проходили Всеукраїнські змагання з гирьового спорту серед вназів аграрної освіти III – IV рівнів акредитації, в яких взяло участь 15 команд. Наша команда посіла 9-е місце. Бронзову медаль у своїй ваговій категорії здобув студент ІМЕСГ Денис Євламнієв.

28 лютого 2006 р. – згідно з Наказом Міністерства Агрополітики України № 88 до складу університету ввійшли Бучацький державний аграрний коледж, Кіцманський державний аграрний технікум, Снятинський та Хотинський сільськогосподарські технікуми.

6 травня 2006 р. посол Франції Жак Поль Везінь з дружиною ознайомився з музеєм університету.

16-18 травня 2006 р. на базі інститут агротехнологій відбулася Всеукраїнська олімпіада з агрономії, в якій взяли участь представники з 13 вназів аграрної освіти. В особистому заліку студентка університету Валентина Чорненька посіла 3-є місце.

27 травня 2006 р. відзначив 40-річчя ІМЕСГ. До цієї дати було підготовлено книгу та фільм про інститут.

21 вересня 2006 р. в університеті перебувала делегація із Аргентини (5 чоловік).

24-26 квітня 2007 р. на базі ІМЕСГ відбулася перша Всеукраїнська студентська науково-методична конференція „Перші наукові кроки”.

11 травня 2007 р. в університеті проходив регіональний етап Всеукраїнського фестивалю художньої самодіяльності вназів аграрної освіти „Софіївські зорі”, в

якому взяли участь представники Вінниччини, Житомирщини, Київщини, Рівненщини, Хмельниччини та Чернігівщини.

Дипломами першого ступеню нагороджені учасники фестивалю університету: народний танцювальний ансамбль „Горлиця” (худ. кер. В.М.Сєдін), народний вокальний чоловічий ансамбль „Ясени” (худ. кер. В.Д. Лабанський), та народний ансамбль „Троїсті музики” (худ. кер. О.П.Царук). 16-17 травня 2007 р. відбулося святкування м 35-річчя ІБФ. В рамках цих заходів відбулась міжнародна науково-теоретична конференція та була випущена книга про інститут.

17-19 травня 2007 р. на базі інститут агротехнологій відбулася Всеукраїнська олімпіада в якій взяли участь 37 студентів з 15 вназів аграрної освіти. Наша команда посіла 2-е місце, а в особистому заліку Василь Антонюк був першим. На базі біотехнологічного факультету відбулася міжнародна науково-практична конференція на тему: „Проблеми та перспективи ведення тваринництва з використанням генофонду високопродуктивних порід та типів тварин”.

12-14 червня 2007 р. в рамках Всеукраїнської спартакіади здоров'я серед науково-педагогічних працівників вназів III-IV рівнів акредитації Мінагрополітики України в університеті проходила першість з волейболу, в якій взяли участь 7 команд (м. Києва, м. Кам'янця-Подільського, Біла Церква, Вінниця, Житомира, Суми, Херсону). Перше місце завоювали спортсмени Подільського державного аграрно-технічного університету (капітан викладач Д.С.Солопан).

2007 р.- студент IV-го курсу біотехнологічного факультету Роман Гаврищук майстер спорту з бодібіденгу виграв чемпіонат та кубок України, став срібним призером чемпіонату Європи та світу серед юніорів.

7 червня 2007 р. - Наказом Міністра Агрополітики України затверджено устав університету.

25 липня 2007 р. - згідно з наказом № 151 командування підтримки збройних сил України військово-інженерний інститут реформовано у факультет військової підготовки. Начальник факультету полковник С.В.Мальченко.

1 вересня 2007 р. - відкрито новий навчальний корпус інституту механізації, електрифікації сільського господарства - ІМЕСГ.

6-7 вересня 2007 р. в університеті відбулася III-я міжнародна наукова конференція на тему: Новітні матеріали та технології в будові та експлуатації.

20 вересня 2007 р. в університеті перебував відомий політичний діяч України Б.І.Тарасюк.

20-21 вересня 2007 р. на факультеті ветеринарної медицини відбулася III-я міжнародна науково-практична конференція на тему : „Сучасні проблеми ветеринарної медицини з фізіології та патології відтворення тварин”.

17-18 жовтня 2007 р. в ІМЕСГ відбулася республіканська наукова конференція та засідання науково-методичної комісії Міністерства освіти і науки з проблем інженерної механіки.

28 листопада 2007 р. в ІМЕСГ перебував переможець світу з оранки Герман Альтман (Австрія).

10 квітня 2008 р. відбулася науково-практична конференція присвячена 90-річчю від дня народження Двічі Героя Соціалістичної Праці, голови агрофірми „Україна” Городоцького району Хмельницької області, випускники агрономічного факультету Кам”янець-Подільського сільськогосподарського інституту Григорія Івановича Ткачука.

15-16 травня 2008 р. відбулося святкування 25 - річчя факультету ветеринарної медицини. До ювілею видано брошуру про факультет.

27 травня 2008 р. в університеті відбулося виїзне засідання Хмельницької обласної рад народних депутатів.

1 вересня 2008 р. в університеті перебував Міністр Агрополітики України Юрій Федорович Мельник. Він взяв участь у святкуванні дня знань, відкрив навчальний корпус №5. Ректор університету професор М.І.Бахмат вручив Ю.Ф.Мельнику диплом почесного професора університету.

У вересні 2008 р. - студент біоінженерного факультету Віталій Трушев в складі збірної футболу став чемпіоном параолімпійських ігор (м. Пекін)

22 жовтня 2008 р. в університеті виступав відомий вчений та політик Володимир Михайлович Литвин. Ректор професор М.І.Бахмат вручив йому диплом почесного професора університету. Це не перше перебування політика такого рангу у вназі; в 2001 р. академію відвідав экс-голова Верховної Ради України Олександр Олександрович Мороз.

13-14 листопада 2008 р. на базі інституту бізнесу і фінансів відбулася Міжнародна науково-практична конференція на тему: „Проблеми вдосконалення управління в сучасних умовах”. За матеріалами конференції видано збірник наукових праць.

ДОКУМЕНТИ

I. Витоки аграрної освіти та науки на Поділлі

- 1 Киевская старина. – 1883. - №6 – с-344
- 2 Каденюк О.С., Ісакова Н.Л., Беренштейн Л.Ю., Коломієць С.С. та ін. Історія формування української моделі розвитку сільського господарства (з найдавніших часів до сьогодення). Частина 2 і 3 – К., 2003 с-221.
- 3 Гурко В.И. Устои народного хазяйства. – СПб., 1902.
- 4 Флоров В.И. Характеристика крестьянского хазяйства и земельный фонд Подольской губернии. – Винница, 1917.
- 5 Доклады Подольской губернской управы по делам земского хазяйства, - Каменец – Подольский – 1909.- № 30, с.-340.
- 6 Обзор Подольской губернии 1908 г. Винница-1908 – 220с.
- 7 Свод законов Российской Империи. Т. XIV – 1890.
- 8 Отчет агрономической помощи хазяйствам за 1910 г. – Каменец-Подольский, 1911.
- 9 Экономическая жизнь Подолии. №12, -- 15 июня 1914.
- 10 Экономическая жизнь Подолии №13, --01 июля 1914.
- 11 Державний архів Хмельницької області,(далі ДАХО) ф.228 оп.2 спр. 33, арк. 297
- 12 ДАХО, ф.228 оп.2 спр. 33 арк. 316

- 13 ДАХО, ф.228 оп.2 спр. 33 арк. 302-304
- 14 Гульдман В.К. Подольская губерния. Опыт географическо-статистического описания.- Каменец-Подольск, 1889.
- 15 Обзор Подольской губернии за 1905 г. (Приложение к ежегодным отчетам Подольского губернатора).Каменец-Подольск, 1906.
- 16 П. Догорукий Российская родословная книга. 3-я часть,-СПб.,-1856. -618 с.
- 17 Ярошевич А.И. Юго-Западный край в экономическом отношении. – К., 1913.
- 18 Волохов Л.В. Сахарная промышленность России в цифрах – К., 1913.
- 19 Кам'янець-Подільський міський державний архів (далі – КПМДА). - Ф. 228. – Оп. 1. – Спр. 10600.
- 20 Кам'янець-Подільський міський державний архів (далі – КПМДА). - Ф. 228. – Оп. 1. – Спр. 10600.
- 21 В помощь сельскому хозяину // Киевский отклик. – 1904. - № 192.
- 22 Отчет агрономической помощи хозяйствам за 1910 г. – Каменец-Подольский, 1911.
- 23 Отчет по оказанию агрономической помощи хозяйствам единоличного владения в Подольской губернии за 1911 г. – Каменец-Подольский, 1912.
- 24 Нечитайло В.В. Селянське господарство фермерського типу в Україні: історія і сучасність. – Кам'янець-Подільський, 2004.
- 25 Гайдай Л.І. Роль кооперації у розвитку капіталізму в сільських господарствах Правобережної України (1906-1914 рр.) // УІЖ. – 1977. - № 4. – С. 100-106.
- 26 Кругляк Б.А. Внутренняя торговля в России в конце XIX – начале XX века. (На материалах Украины). – Самара, 1992.
- 27 А. Шмит Что кому из нас сажать в своїх садах. СПб., -1899.-126 с.
- 28 В. Бертесон «Распространение сельскохозяйственных знаний среди крестьян»././ Справочный листок сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности. №8,-1906. – с.-4

II. Сільськогосподарський факультет при Кам'янець-Подільському державному Українському університеті

№ 1

ЗАКОН

Про відкриття з 1-го квітня 1919 року сільськогосподарського факультету при Кам'янець-Подільським Державним Українським Університеті.

РАДА МІНІСТРІВ УХВАЛИЛА; а Директорія 12 квітня затвердила такого закона:

1. Заснувати з 1 квітня 1919 року при Кам'янець-Подільським Державним Українським університеті Сільсько-Господарський факультет, увесь розпорядок якого підлягає всім тим нормам, що встановлено для інших факультетів Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. Особи, що скінчать Сільсько-Господарський факультет Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету, користуються всіма правами скінчивши вищі школи і одержують звання вченого агронома 1 чи 2 ступеня.
2. Утворити на Сільсько-Господарськом Факультеті Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету такі катедри та лектури;
  - а) Катедри:
    - 1) Зоологія,
    - 2) Ботаніка,
    - 3) Хемія (неорганічна та органічна)
    - 4) Сільсько господарський аналіз,
    - 5) Фізика й метеорологія,

- 6) Мінеральгія й геологія,
- 7) Грунтознавство,
- 8) Загальне приватне хліборобство,
- 9) Загальне й приватне скотарство,
- 10) Фізіологія худоби,
- 11) Садівництво й городництво (загальне садівництво, помологія виноградництво).
- 12) Сільсько-Господарська статистика й економіка,
- 13) сільсько-Господарська механіка

б) Лектури:

- 1) Лісовництво а лісовий устрій,
- 2) Землемірне діло,
- 3) Земельна справа,
- 4) Меліорація,
- 6) Суспільна агрономія,
- 7) Кооперація,
- 8) Сільсько-господарська технологія, гуральництво, броварство, цукроварство.
- 9) Пасічництво.

3. Встановити на сільсько-господарському факультеті таке число професорів: ординарних – 4, естраординарних 4, приват-доцентів 9.

Примітка: Катедри: 1) Зоологія, 2) Ботаніка, 3) Хемія, 4) Фізика і 5) Мвнеральгія та геологія перерахуються з сільсько-господарського факультету на природничо математичний.

Примітка II : Лектури заміщуються приват-доцентами, або спеціалістами з вищою освітою.

4. Число професорів та доцентів ,зазначене в розділі III, а також число катедр і лектур, зазначене в розділі II, може бути змінене в міру потреби з дозволу Міністерства Народної Освіти.
5. Надати міністру Народної Освіти право встановлення черги відкриття катер і тимчасового зразкового ученого пляну для Сільсько-господарського Факультету Камянець-Подільського Університету по представленню ради професорів Камянецького Університету.
6. Асигнувати в розпорядження Міністра Народної Освіти з коштів Державної скарбниці в рахунок Сміти Міністерства Освіти 1919 року девятьсот сорок шість тисяч сімсот тридцять три (946.733) гривні і 32 шаги, а саме:

- а) по § 6 ст. I лит. А. . 135,400 гр – ш.
- Б. . 10.000 гр – ш.
- В. . 100.000 гр – ш.

----- Г. додатково на видавання платні декану з 1-го квітня 1919 року по 1 липня т.р.

----- 1.333 гр. – ш.

- б) Одноразово на улаштування Сільсько-господарського факультету при Кам. Под. Дер. Україн. Університеті по § 6ст. I літ. Б. – ш. з тим, що з 1-го січня 1920 року кредити відпускаються в розмірі дійсної потреби.
7. Починаючи з 1-го січня 1920 року кошти на утримання Сільсько-Господарського факультету при Кам'янець-Подільським Державнім Українським Університеті нарахувати в смітному порядку на загальних основах, крім тих, що асигнуються по штатах.

Голова Ради Міністрів

Міністр Народної Освіти

Проф. І. Огієнко.

Пояснююча записка.

До законопроекту Міністерства народної освіти про відкриття з 1-го квітня 1919 року сільсько-господарського факультету при Кам'янець_Подільським державнім Українським університеті

Справа вищої сільсько-господарської освіти на Україні не стоїть на певному ґрунті. На цій Україні є тільки дві вищих сільсько-господарських школи: Харківський Сільсько-Господарський Інститут (бувний Ново-Олександрівський), та агрономічний відділ Київської Політехніки. Але Україна, край хліборобський, з своєю тучною землею, з своїми безмірними земельними цінностями, вимагає як найбільшого кола освічених агрономів, чого ніяк не можуть задовільнити дві зазначених школи. Розпочата на Україні велика земельна реформа і віддача землі робочому сільському люду так само вимагають більшого числа освічених в сільському господарстві фахівців. Таким чином потреба нової сільсько-господарської школи стає негайною потребою найближчого часу.

Поділля здавна вславилося своїми земельними багатствами, своїми садами і т.п.. тому заснування вищої сільсько-господарської школи як раз на Поділлі дуже бажано. Існуючий в Кам'янці Державний Український Університет вже має природничий факультет, сили якого можна використати і для сільськогосподарської школи. За цього корисно сільськогосподарську школу відкрити, яко окремих факультет при Кам'янець-Подільським Державнім Українським університеті.

Відкриття сільськогосподарського Факультету з чотирьохрічним курсом навчання при Кам'янець-Подільським Державнім Українським Університеті проектується з 1-го квітня такими катедрами.

- 1) Зоологія,
- 2) Ботаника,
- 3) Хемія (неорганічна та органічна),

- 4) Сільськогосподарський аналіз
- 5) Фізика і метеорологія,
- 6) Мінеральогія й геологія
- 7) Ґрунтознавство,
- 8) Загальне й приватне хліборобство,
- 9) Загальне й приватне скотарство,
- 10) Фізіологія худоби,
- 11) Садівництво й огородництво (?),
- 12) Сільськогосподарська статистика й економіка,
- 13) Сільськогосподарська механіка.

Крім цього, на сільськогосподарському факультеті засновуються такі лектури, котрі можуть бути заміщені приват-доцентами або спеціалістами з вищою освітою.

- 1) Лісовництво а лісовий устрій,
- 2) Землемірне діло,
- 3) Земельна справа,

- 4) Історія сільського господарства
- 5) Меліорація,
- 6) Суспільна агрономія,
- 7) Кооперація,

8) Сільсько-господарська технологія, гуральництво, броварство, цукроварство.

- 9) Пасічництво.

Крім зазначених тут кафедр і лектур в міру потреби можуть бути відкриті ще інші кафедри та лектури.

Для провадження практичних навчань при сільськогосподарському факультеті засновуються.

- 1) Зразкове господарство,
- 2) Дослідні поля,
- 3) Овочовий сад,
- 4) Зразковий город,
- 5) Плодовий питомник,
- 6) Зразкова молочна ферма, зразкова пасіка,
- 7) Ботанічний сад.

Сільськогосподарський факультет користується потрібними йому силами й засобами з факультету природничо-математичного Кам'янець-Подільського Державного Українського університету, а саме: у них будут спільні кафедри:

- 1) Зоологія, 2) Ботаніка, 3) Хемія, 4) Фізика й метеорологія, 5) Мінеральогія й геологія і 6) Агрономія.

Крім того, у них спільні кабінети:

- 1) Зоологічний, 2) Ботаничний, 3) Мінеральогічний, 4) Фізичний, 5) Хемична лабораторія,
- 6) Зразковий город, 7) Ботаничний сад і т.п. по потребі.

У всьому своєму розпорядкові Сільськогосподарський Факультет підлягає всім тим нормам, що й інші факультети Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету.

Особи що скінчать Сільсько-Господарський , користуються всіма правами скінчивши вищу школу і одержують звання вченого агронома I-го чи II-го рангу (на загальних основах)

На початкове заснування сільськогосподарського факультету в 1919 потрібні такі кошти по § 6, ст. I, літ. А)

удержання особистого складу на півроку з 1 липня 1919 року по 1 січня 1920 року

.....135.400 гр

" " В) допомоги студентам).....10.000

" "літ. Г) господар. видатки) 1000.000

" " літ. А) додатково на видавання платні Декану з 1-го квітня 1919 р. по 1 липня т.р. 1.333 гр. 32 шаги

б) однорозово на улаштування Сільсько господарського факультету при Кам'янець-Подільському Держ. Українським Університеті:

по § 6 ст. I літ. Б (наукова частина.....700.000 гр.

Разом 946.733 гр.33 шаги

Необхідні суми на початкове улаштування Сільсько Господарського Факультету при Кам'янець-Подільським Державним Університеті складаються так:

- 1) Сільсько-господарський музей .....100.000 гр
- 2) Кабінет скотарства фізіології худоби.....50.000 гр.
- 3) Лабораторія сільськогосподарського аналізу.....100.00 гр.
- 4) Лабораторія ґрунтознавства, загального та приватного хліборобства ..100.000
- 5) Бібліотека.....100.000
- 6) Вістник Кам'янець-Подільського Держ. Українського Університету .. 40.000
- 7) Зразкове господарство.....100.000
- 8) Досвідні поля 20.000
- 9) Овочевий сад.....10.000
- 10) Зразковий город.....60.000

11)	Плодовий	
	питомник.....	10.000
12)	Зразкова	
	пасіка.....	10.000
Разом.....		700.000 гр.

Починаючи з 1 го січня 1920 року кредити по § 6 ст. I літ. Б. будуть вираховуватися в розмірі дійсної потреби (на загальних основах)

Міністр Народної Освіти

Проф. Огієнко